

nostra ciutat hi figura com un participi actiu femení, de l'arrel *l-r-d* o *'-r-d*. Ara bé, l'àrab vulgar d'Occident (el d'Espanya inclòs) contraia generalment aquests participis, ometent la *i* (*qâtila* s'hi redueix a *qatla*, *nâqîša* a *nâqša* d'on el duplicat cat. *nacse* / *naquis*, *DECat.* v, 879; *BDC* xxiv; *EntreDL* III, 149; Lerchundi p. vii). Així doncs, els sarraïns en oïr *lêrda* en feien automàticament *lêrída*, si no volien passar per gent sense lletra ni educació. Així nasqué la forma aràbiga, acceptada després pels aragonesos, els castellans, els occitans i fins alguns catalans.

MENCIONS ARÀBIGUES. En lletres aràbigues apareix sempre escrit *l-'-r-dâ*, pron. *lârida*: sense vocalitzar *lar*: ni falta que hi feia, puix que en aquesta estructura en àrab no hi ha cap altra vocal ni pot deixar d'haver-n'hi.

Evidentment, doncs, aquesta grafia vol dir *lêrída*, en la pron. corànica de l'àrab tardà. Així tots: en Ibn-Hazm de Còrdova (S. xi) (*Al-And.* II 40n.); en el Geògraf. d'Almeria (*Homen. a Codera*, 629); en el Bekrí (†1095), (xxiv, 6.12); en el Himyarí (S. xiii-xiv), 202.3; i en Yaquf (Alemany, *Geogr.* p. 98).

El gentilici aràbic fou *lâridî*. I amb aquest nom és conegut un poeta aràbic nascut a Lleida: l'alfaquí Abu-Mohàmmad al-*Lâridî*, de mitjan S. xii (*Al-Andalus* xvii, 107 n.1), escriptor de considerable originalitat, puix que a ell devem una de les enginyoses *hargas* àrabo-romàniques (*Al-And.* xvii, 109), sobre les quals veg. *DECH* III, 833b25. En fi, *PALc.* ens dóna la forma del nom en àrab granadí: 1505: «*Lêrida*, ciutat: *lêrida*; *leridano*: *Leridâ*».

Per acabar aquesta part, serà bo reproduir el que ens diu Levi-Provençal de la història de la «Lêrida» sarraïna: la seva mesquita —després transformada en la Catedral Vella— fou edificada l'any 901; però ja abans, el 883, Aben-Lop havia alçat la ciutadella mora, que domina la Plana de *Maskigân* (V. infra, l'art. *Mascançà*).

EN LLATÍ I EN IBÈRIC. Quant al llatí, a penes ens caldrà fer memòria que es deia ILERDA. Tothom recorda la decisiva batalla d'*Ilerda*, en què els generals pompeïans foren vençuts pels de Cèsar. Inútil citar-ne testimonis llatins posteriors, que van repetint aquesta forma del llatí clàssic. Igual el gentilici derivat, del qual hi ha també documentació coetània. Tres «equites *ilerdenses*» ('cavallers lleidatans') figuren en el bronze d'Ascoli, any 29 abans de Crist (Gómez Moreno, *Homen. a Mz. Pi.*, 1925, III, 487). No hi ha dubte, com ja ho he explicat, que d'aquesta base ILERDA —o almenys LERDA—, ve el nom aràbic *lêrida* (amb les dades medievals més antigues de totes (ja Ss. ix-x), i en la manera ja descabdellada, integralment satisfactòria).

També l'omissió de la *i*- inicial, tant en aquesta forma com en totes les post-romanes, té explicació

coneguda, ben clara i segura: no per cap raó de nivell romànic ni aràbic, sinó que la *i*- inicial desapareix, ací i allà —arreu— en les relíquies ibèriques, com vaig documentar ja en *Top.Hesp.* (I, 226, n. 2), i com ho he exemplificat copiosament a l'art. *Lladurs*, i en molts altres: comptant-hi les parelles ITÛRISA/TÛRISSA> Tossa, ILURO/LURON (*Llerona*, *Llorona*, *Louoron*), ILURCO / Lorca; IBAICA/*vega*; IPACRUM>*Priego*, *Pego*. En fi, *Niebla* i el nostre *Llebro* (supra, i *EntreDL* II, 93) al costat dels ibèrics ILIPA i ILEPULA. Inútil, i infundat, donar-ne la culpa a l'àrab.²

La forma aràbiga s'explica, doncs, perfectament en tots els detalls, partint de LERDA, variant d'ILERDA. I de l'àrèbiga ve la castellano-aragonesa.

Però no la catalana *Lleida*. I aquesta forma no pot haver nascut per art de miracle. De cap de les maneres; i és la viva i real en la llengua del país! Partint de ILERDA o LERDA, ni de *Lârida*, no es comprendria la forma catalana *Lleida*. Aqueixa *i* de diftong, no pot venir de la *r* llatina, ni de la síl·laba *-ri-* aràbiga. També fonèticament fóra absurd que una *-r-* entre vocals, com la de la forma aràbiga, s'hagués esvaït: segons la fonètica del català o de totes les llengües afins.

Una *i* «subjuntiva» pot venir en català de certes consonants. Però són unes altres (C, G); i, en particular: *almoïna* <*almosna* (ELEMÓSYNA), *eïma* <*esma*, *raïma* <*razma*, *Coïme* <*Cosme*. Incloent-hi la combinació *-sd-*: *broidar* (ant i mall.)< BRUZDAN, *Maiïdeu* <*Mas Déu*, *broida* < *broónf* (ABROTÖNUM) *rampoina* < fr. ant. *rampusner*.³

Aquí està la solució. El cat. *Lleida* és la prolongació d'una forma ibèrica primitiva (I)ILERSDA: *-rsd-* encara no simplificada pel llatí. El llatí no podia admetre les combinacions tri-consonàntiques, que presentaven sovint les formes de la llengua ibèrica. BOLSCAN (o OLSCAN) era la forma ibèrica que el llatí reduí a ÒSCA, la capital de l'Alt Aragó; la forma primitiva TALSKO la reduí a TASKO >cat. *tascó* (*DECat.* VIII, 338841); altrament, amb la *l* traslladada, en el mossàr. *taškal* (397b37)) o be *tascles*: «rupe de *Tascles*» *InuLC* II a. 1389). És sabut que el ll. VASCONES era reducció de VARSCONES; *Torsteginno* es reduí a *Tosteginno*; *-torsgis* es reduí a *-torgis* (*Conis-torgis*, *Am-torgis*).

El mot basc *aste* —amplament desenvolupat en derivats, compostos i topònims— amb el sentit bàsic de 'obra, treball, ocupació' devia tenir primer la forma *arste*. En efecte *Asteïza* població de Biscaia (prop de Durango, agre. a Vedia) apareix en la forma *Arstegiza* en dos documents de 1053 p.p. Ubieto (*Cart.* de S. Juan de la Peña) i per Balparda (*Fueros de Bizc.* II, 156): cpt. amb *egi* 'caire, vorera, carena, vessant', cf. *Astegui* altre agre. de Vedia), *Astelarre* prop de Gernika, *Astegerseta* a Àlaba, *Eguïza* prop